

620

ONS INSTINCTIEVE LEVEN

DOOR

DR A. KUYPER.

(Overgedrukt uit „DE STANDAARD”.)

Uitgave van de Vereeniging
„CHRISTELIJKE POLITIEK”

VII.

KUYPER
BX
9422
.K8
059

W. KIRCHNER. — AMSTERDAM.

KUYPER BX9422.K8 O59
Kuyper, Abraham, 1837-1920.
Ons instinctieve leven.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

ONS INSTINCTIEVE LEVEN

DOOR

DR A. KUYPER.

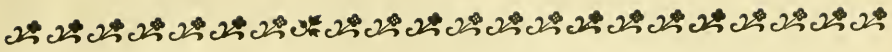
(Overgedrukt uit „DE STANDAARD”.)

Uitgave van de Vereeniging
„CHRISTELIJKE POLITIEK”

VII.

W. KIRCHNER. — AMSTERDAM.

ONS INSTINCTIEVE LEVEN.

I.

Bij het dier bereikt 't instinctieve leven niet zelden een hoogte, die elke verklaring onzerzijds tart. Reeds de profeet in Israël wees op het trekken van kraan en ooievaar, in de Spreuken wordt de mier bewonderd; wat in den bijenkorf gearbeid wordt, trok van oudsher aller aandacht. Vooral ook de spin geeft van dit instinctieve leven een keurige proeve in haar webbe. Het spinneken, dat zijn eerste webbe gaat weven, heeft niets geleerd en werkt evenmin naar een patroon, maar pakt de kleverige weefstof, die uit de klier komt, met haar achterpoot, zet die stof uit en spant ze tot draden, om dan tusschen die gespannen draden de dwarsdraden aan te brengen, kort aan het middenpunt, breed van onder; en levert op die wijs een kunstwerk zoo ragfijn, zoo tot op een tiende millimeter precies in afmetingen en afstanden, dat in elke voltooide webbe een schier volmaakt kunstwerk voor u ligt; zoo zelfs, dat het zeer de vraag is, of de fijnste vrouwenhand met de uiterste inspanning en na de langdurigste oefening er ooit in slagen zou, zulk een weefsel te bereiden. En toch is van ervaring bij dit spinneken geen sprake, want 't is zijn eerste webbe, en evenmin is er sprake van aanleeren of opleiding, noch ook van eenig hulpmiddel of gereedschap. De kleefstof perst de spin uit eigen lichaam, en haar domme poot volbrengt het schoone werk.

We hebben bij 't dier, en vooral bij deze fijn georganiseerde dieren,

te doen met een kennen en kunnen, dat geheel aangeboren is. Het zijn begaafdheden, die 't met zich ter wereld brengt. En 't bezit die begaafdheden terstond in volkomenheid. De zwaluw, die voor 't eerst haar nest tegen den balk omhoog aanbouwt, doet het precies zooals haar vader en moeder 't deden, met geheel dezelfde voorzorg en uit dezelfde stoffen. Er is in dit instinctieve leven van 't dier geen begin en daarna de voleinding, maar het is er vanzelf gelijk 't zijn moet.

Er is hiermee niet gezegd, dat er niet ook in het dierenleven een aanleeren is, een zich wennen door gewoonte, en een zich uitbreiden van het kennen en kunnen. Vooral bij de grootere dieren en bij onze huisdieren valt dit voor ieder, die wil, waar te nemen. Evolutie grijpt ongetwijfeld ook hier plaats. Maar dit door gewonnen gewonnen doet daarom het instinctieve leven niet te niet. Dat instinctieve leven is er, nog eer er van wennen sprake kon zijn, en in zoo menigen trek is dit instinctieve leven aanstonds in zijn voleinding gereed. Zoo kent 't dier niet alleen zijn vijand, maar weet evenzoo, op wat plek en op wat manier 't zijn vijand treffen moet. Sociaal zelfs werkt dit instinctieve leven op de samenleving der dieren. Mieren, bijen en zoovele andere dieren leven in een dierenmaatschappij, waarin gemeenschappelijk handelen gedurig noodig is en dan ook plaats grijpt. Zekere orde kan hiervoor niet gemist worden. Zelfs zouden we zeggen, zekere aanvoering niet. En dit alles is dan ook aanwezig, maar geheel vanzelf; en zoo dikwijls nieuwe groepen zich vereenigen, herhalen zich dezelfde uitingen van het instinct.

Of nu deze instinctieve begaafdheden, gelijk de school van Darwin het wil, het eindresultaat zijn geweest van mechanische aanpassing aan het leven in een schier eindelooze reeks van geslachten, kan hierbij in het midden worden gelaten. De dieren die thans over dit instinctieve leven beschikken, verkeeren tegenover die nawerking van vroegere geslachten in elk geval volstrekt lijdelijk. Ze hebben daar niets, wat dan ook, aan toegebracht. Ze zijn uit het ei of uit de kuit of uit de moeder voortgekomen, met die instinctieve gaven in zich, en zoodra die instinctieve gaven gelegenheid of oorzaak vonden om te werken, werkten ze op correcte wijs. Hoe dan ook die instinctieve gaven mogen ontstaan zijn, door onmiddellijke schepping of door evolutionaire schepping, blijft hier om 't even. Het dierken, dat op dit oogenblik dit instinct bezit en er mee werkt, heeft 't van God of onder Gods bestel verkregen. En het dier is daarbij niet een soort kleine machine, die geheel onbewust door den Oppersten Kunstenaar wordt voortgeduwd, als 't loopt, of geperst wordt, als het zich wringt. Er is

ook in de dieren een *zelf doen*. Bij hogere dieren ziet een ieder dit, en de studie b. v., door sir Lubbock aan bijen en mieren gewijd, bewees, dat dit *zelf doen* ook in de wereld der insecten klaarlijk uitkomt.

Nu ligt in dit instinctieve leven van 't dier iets van het Goddelijk volkomene. De Goddelijke wijsheid is evenmin als 't instinct allengs door reflectie verkregen. De Goddelijke wijsheid is met het wezen en het bestaan van God vanzelf gegeven, noch voor vermindering, noch voor vermeerdering vatbaar, altoos in haar volkomenheid gereed en werkende met onnaspeurlijke zuiverheid. In zoover staat alzoo, in tegenstelling met het kennen en kunnen dat wij door aanleeren en door oefening verkrijgen, het instinctieve leven van het dier met de Goddelijke wijsheid in een zelfde teeken. Natuurlijk zijn beide niet 'tzelfde. In God is alles oorspronkelijk, in het dier is het instinct ontvangen en ingeschapen; maar zoo min als de Goddelijke wijsheid is het instinctieve leven van 't dier vrucht van ontleding, moeitevolle aanleering en gestadige oefening. Er is in beide de vanzelsheid, het gereede en het onmiddellijke.

Tegenover dit instinctieve leven van 't dier staat nu onze mensche-lijke wetenschap over als van geheel andere soort, als op geheel andere wijs verkregen, als vatbaar voor uitbreiding en voor vermindering, en in haar soort een geheel ander karakter toonend. Een jong katje van drie maanden is even *fix und fertig* als de moederkat, een kind van drie maanden is nog geheel hulpeloos wicht. Onzer is een vermogen dat 't dier mist. Maar ons vermogen om tot kennen en kunnen te geraken, wordt eerst van lieverlede ontplooid, en dit niet vanzelf, maar alleen door inspanning, niet opeens in volkomen gereedheid, maar uiterst langzaam van den eenen trap tot den anderen opklimmend. Wij moeten waarnemen, opmerken, ontleden, vergelijken, samenvoegen. En wel verre, dat ieder mensch dat vermogen in gelijke mate zou bezitten en het even snel zou kunnen ontplooiën, zijn er slechts zeer enkele, bij wie dat vermogen zich in hooge mate ontwikkelt. De meesten leeren 't van die enkelen en bootsen hen na. En terwijl de bij van vóór vier duizend jaren precies zoo haar honig puurde en gereedmaakte als de bij van nu, klimt onder menschen alle kennen en kunnen eerst van eeuw tot eeuw langzaam op. Alle geslachten arbeiden aan een steeds verder voortschrijdende wetenschap. Er is nooit één mensch geweest, die uit zich zelf door de uiterste inspanning tot de nu door ons geslacht bereikte

hoogte zich had opgetooverd. Ons menscheijk kennen en kunnen is een gemeenschappelijk bezit van allen samen, door de inspanning van op elkaar volgende geslachten allengs verworven en in zijn ontwikkeling door een onzichtbare macht geleid. Het resultaat hiervan is, wat wij noemen *de vooruitgang* op elk gebied, en het aldus verkregen resultaat gaat zeer verre boven het kennen en kunnen der dieren uit. De mensch is van veel hooger orde dan 't dier, en hoezeer in zich zelf volkomen, is toch het vermogen van 't dier zelf voor geen vergelijking met de menscheijke wetenschap vatbaar. Ja, zoozeer loopen beiden uiteen, dat wij het leven van 't dier slechts *uitwendig* waarnemen kunnen en van de *innerlijke* bestaanswijs van dit leven zo goed als niets begrijpen.

Doch wat nu in hooge mate opmerkelijk is, onze wijze van door ontleding en onderzoek kennis en wetenschap op te kweeken, draagt geen *duurzaam* karakter. „Wij kennen ten deele,” zegt de heilige apostel, „maar als het volmaakte zal gekomen zijn, gaat te niet al wat wij op onze wijs aan kennis verwierven.” „Wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgeen ten deele was, te niet worden gedaan.” Er staat niet: dan zal 't worden *voleind*, maar dan wordt het *te niet gedaan*. En zulks wel daardoor, dat onzer dan zijn zal een gansch andere, een onmiddellijke gave van kennisneming der dingen. Nu is onze manier om de dingen als in een spiegel te zien, zoodat we het voorwerp slechts vaag, als in halfduister waarnemen. Dit is 't, wat de apostel noemt: „Wij zien nu door een spiegel in een duistere rede.” Eens gaat dat weg, en dan komt er een geheel andere manier van kennis nemen voor in de plaats. „Nu ken ik ten deele, maar dan zal ik kennen op de manier gelijk ik door God gekend ben.” Niet meer door een spiegel, maar „van aangezicht tot aangezicht”. Nu het van lieverlede, het ten deele, het nooit voleinde; dan vanzelf, onmiddellijk en terstond gereed.

Vraagt men nu, met welke kennis die eens volmaakte kennis meer overeenkomst heeft, met onze *reflectie* of met het dierlijk *instinct*, dan springt het in het oog, dat wat de soort der kennis aangaat, het instinct veel sterker dan de reflectie ons een voorbeeld, een analogie geeft van wat eens te komen staat. Het zal dan dat hoogere instinctieve leven zijn, dat we wel in de engelen moeten aannemen, en dat in soort de Goddelijke wijsheid veel dichter nabij komt dan ons ontleden, onderzoeken en oefenen, in zooverre èn in de Goddelijke wijsheid èn in het instinct van het dier èn in het instinctieve leven der engelen het onmiddellijk gereede op den voorgrond treedt.

Onze reflectie stelt ons in staat, het *in deze bedeeling* veel verder te

brengen, dan het instinctieve leven ons zou toestaan. Vandaar de hooge beteekenis der reflectie. Maar ze is niet duurzaam. En eens zal het instinctieve ook in ons triomfeeren, niets dan het instinctieve, maar dan verrijkt met volkomen bewustheid.

II.

Alzoo het *instinct* bij het dier, de *reflectie* bij den mensch, mits wel verstaan worde, dat deze onderscheiding allerminst in volstrekten zin doorgaat. Bij de fijn bewerkte dieren komt zeer duidelijk ook reflectie voor; alleen maar, het instinct is verreweg *overheerschend* in heel den breeden kring van het dierlijk leven. En juist evenzoo nu is bij den mensch wel de reflectie overheerschend, maar in hem is niettemin ook een instinctief leven, zij 't al van hooger beteekenis; vooral, zoo men ook het intuitieve en het door aanwenning en door overerving verkregene onder dit algemeen begrip van het instinctieve saamvat.

Bij stammen die nog in natuurstaat leven, is dit instinctieve veel sterker dan bij meer ontwikkelde volken. De zintuigen werken bij zulke stammen, evenals bij veel dieren, ongemeen sterker. Men leeft er met de natuur mee, *voelt* een onweder opkomen en heeft barometer noch thermometer noodig om het weer dat komt, vooraf te weten. Met de dierenwereld is men vertrouwd, en bezit iets van des temmers kracht in de worsteling met een dier dat aanvalt. Instinctief en zonder doktersrecept drinkt de Eskimo zijn kroes vol traan en grijpt zoo menig lijder aan maagzeer naar krijt of aarde. Heel een niet zoo onbelangrijke geneeskunst heeft zich automatisch in menige streek ontwikkeld. Lang vóór er van een wetenschappelijk resultaat in onzen zin sprake kon zijn, heeft zich een veelzijdig natuurleven onder zulke stammen geopenbaard, dat veel meer automatisch op instinct dreef, dan dat 't de vrucht zou zijn geweest van reflectie. Jesaja de profeet betuigde dan ook van zulk doen des menschen, met name bij den man van Landbouw en Veeteelt: *zijn God onderwijst hem*.

Doch hierbij blijft 't niet. Ook wat wij *tact* en *vaardigheid* noemen, is ons door aanwenning instinctief geworden, in dien zin, dat we het zonder nadenken vanzelf en schier ongemerkt doen. Een vlugge knaap,

die van een hooge trap komt afrennen, denkt geen oogenblik na, hoeveel duim de treden hoog zijn en hoever hij dus telkens zijn voet moet laten dalen. Hij denkt heelemaal niet en laat zich schier afglijden. Een Scheveningsche vrouw, die al wandelend en keuvelend loopt te breien, denkt er geen oogenblik over na, welke bewegingen ze maken moet. Het gaat alles op 't automatische gevoel, op goed geluk af en werktuiglijk. En zoo is het op veel breeder terrein met alles wat men *tact* noemt. Een onbeholpen man kunt ge geen tact aanleeren. Tact is iets, dat vanzelf met de levensuiting uit ons opkomt. Men heeft 't of men heeft 't niet, en bij wie 't heeft, werkt 't als een stille kracht. En moge nu al zulk een hebbelijkheid in haar toepassing door aanwenning en ervaring verrijkt en versterkt worden, toch is de grondtrek, die in dat alles uitkomt, iets, dat niet is aangebracht of ingeprent, maar iets, dat aan het wezen van het individu, dat 't bezit, door het leven zelf is ontlokt.

Veel breeder nog is de kring van het *artistieke* leven, waarin dit spontane de aandrift tot alle uiting geeft. Ook bij den kunstenaar geeft opleiding en ervaring een hoogere en rijkere ontwikkeling. De kunstschool heeft ongetwijfeld haar beteekenis. En toch, wie zijn kunsttalent op de school gaat zoeken, verwerft 't nooit. Alle waarachtige kunstuiting komt uit de ziel van den kunstenaar spontaan op. In zijn verborgen geestelijk wezen ontvangt hij, en wordt de impuls geboren, en al moge hij onder zijn dichten en schilderen, zijn beeldhouwen en bouwen in hooge spanning zinnen en peinzen, toch komt het eigenlijke kunstbeeld uit zijn verborgen ik op, en stoot er zich door eigen aandrift automatisch uit. Ook kunst kan door reflectie veredeld worden, maar kunst, uit reflectie geboren, is een misdraacht.

Zelfs kan men dit nog verder trekken en zeggen, dat alle wezenlijk *talen* en vooral, dat elk *genie* schittert uit het instinctieve, uit het automatische, uit de vanzelfsheid. Vergelijk slechts den redenaar die waarlijk redenaars-talent bezit, met den voorlezer van een verhandeling. Die verhandelaar heeft regel voor regel, na stil nadenken, op het papier gebracht en telephoneert nu, onder het voorlezen, regel voor regel naar het oor van zijn hoorders. Maar de man van echte welsprekendheid, de geboren redenaar, gaat voor de schare staan, voelt contact tusschen zijn geest en den geest van zijn publiek, en nu zet hij de kraan open, en schier automatisch stroomen de woorden, vloeien de gedachten, dartelen de beelden en is een psychologisch kunststuk in actie. En nog veel sterker geldt dit van 't *genie*. Het genie ploetert niet, het pcutert niet aan de

dingen, het weet van geen letterkluiven of pompen, maar het voelt in zich een fontein die vanzelf springt. Het schouwt met geestelijke radiumstralen door deuren en wanden heen. En het grijpt, schier zonder inspanning, de parel, waar een ander vruchteloos naar vischt.

Doch ook hiermede is de grens van het instinctieve in den mensch nog allerminst bereikt. Ook het *sociale*, het *zedelijke* en het *religieuze* leven dankt, veel minder dan men denkt, aan de indrukken van de reflectie en ontleent feitelijk aan het instinctieve leven zijn kracht, *Vaderlandsliefde* moge voor ontwikkeling vatbaar zijn, maar de zaadkorrel waaruit ze opschiet, is geen vrucht van studie, maar van een spontane beweging in de volksziel. *Eergevoel* is evenzoo, wat zijn wortel aangaat, aangeboren. Met de *waarheidsliefde* is het niet anders. *Rechtsbesef* is ons in ons zielsleven zelf ingeprent. En evenzoo is het met het *schaamtegevoel*, met *eerlijken* zin, met *trouw* en *vriendschap*. De kiemen van al deze sociale en zedelijke factoren spruiten spontaan uit het hart op. En niet anders is het met *de religie*. Geloof, hoop en liefde zijn de drie pilaren van den heiligen tempel, en elk dezer drie wordt ons ingeprent door een hogere macht, en geen school brengt ze u aan. Zelfs het geloof in de Schrift komt niet uit studie op, noch is vrucht van geleerdheid, maar rust, gelijk Guido de Brès het beleed, in het onmiddellijk getuigenis van den Heiligen Geest. Een menschelijk leven, enkel uit boeken door studie opgebouwd, zou zoo bitter koud, zoo onwezenlijk, zoo hol en ledig zijn. Het spontane, het instinctieve, het automatische eerst geeft ons levensbezieling, warmte en gloed.

Niet, dat we daarom bij dit spontane kunnen blijven staan. De reflectie is de edele gave, aan den mensch geschonken om zijn levensuiting te verhoogen, zijn besef te verdiepen en zijn kracht te vermenigvuldigen. De wetenschap is onze glorie; mits ze zich van den instinctieven ondergrond van onze existentie niet losmake, en daardoor niet ontaarde in afgetrokkenheid. En dit nu is hier, helaas, de bedenkelijke schaduwzijde, dat, naarmate het reflectieve leven hooger vlucht neemt, maar al te vaak het instinctieve leven aan kracht en teederheid verliest. Zie maar, hoezeer de vaderlandsliefde afneemt in veerkracht, hoe meer ge u van het spontane leven des volks verwijdert, en de beschaafdheid van onze groote steden naspeurt. En met de religie staat 't niet anders. Wat Calvijn „het zaad der religie”, d. i. de spontane behoefte aan aanbidding, noemde, leeft nog in breeden kring, voor zoover de reflectie het leven niet onnatuurlijk maakte; maar in de kringen van studie, geleerdheid en second-hand-wetenschap werd steeds meer aan de religieuze behoefte

het zwijgen opgelegd, en nergens vindt ge in den regel meer schreiende verarming van het geloof, dan juist aan de Universiteit.

En dit is geen opzet, maar het natuurlijk gevolg van de concurrentie tusschen het instinctieve en het reflecteerende leven. De man van enkel reflectie, d. i. de boekengeleerde, gaat steeds meer in zijn denkbaarheid het eenig middel zien om tot kennen en kunnen te geraken, en vandaar dat het rijke en breede terrein van het instinctieve leven ten slotte zoo goed als ophoudt voor hem te bestaan.

III.

Met ons instinctieve leven staan ook de verschijnselen van helderziendheid, hypnotisme, somnambulisme e. a. in zooverre in verband, dat ook deze alle duiden op een vermogen in onzen geest, dat zijn kracht zoekt in iets geheel anders dan in de reflectie. Ze kunnen daarom niet geheel afgescheiden zijn van ons bewustzijn, maar het bewustzijn treedt hierbij in geheel gewijzigden vorm op, en vandaar de neiging, die almeer opkomt, om tweeërlei bewustzijn in den mensch aan te nemen. Voor eerst ons gewone bewustzijn en ten andere daaronder en dieper in ons wezen een minder klaar, zij 't ook rijker bewustzijnsleven, waarin allerlei gist en werkt, dat niet in ons gewone bewustzijn doordringt. Mijers noemde dit ons subliminale bewustzijn, anderen noemden het ons nachtsbewustzijn. Voor ons tegenwoordig betoog is het voldoende, zoo maar wordt ingezien, dat er een aanmerkelijke inhoud in onzen geest kan schuilen, die niet in klaar bewustzijn is overgeleid en toch van grooten invloed op onze wijze van bestaan en op onze ontwikkeling is.

In verband hiermee staat ook *de Wijsheid*, waarvan vooral de Spreuken gewagen. De Schrift bedoelt met „Wijsheid” niet wat wij wetenschap of wijsbegeerte noemen. Wel wordt in onze Staten-overzetting nu en dan het begrip van Wijsheid met 't begrip van wetenschap verwisseld, iets wat bij het lezen vaak aanleiding geeft tot verwarring; maar over hetgeen de Schrift onder „Wijsheid” verstaat, kan desnietteenstaande geen twijfel rijzen. Dit is zelfs zoo algemeen erkend, dat men niet zelden deze „Wijsheid” met het Hebreeuwsche woord *Chokma* pleegt aan te duiden, om wel te doen uitkomen, dat er heel iets anders mee bedoeld is dan hetgeen in het gewone leven wijsheid of wetenschap genoemd

wordt. Veeleer staan beide tegen elkander over. „De wijsheid der wereld wordt dwaasheid bij God genaamd”, zegt de apostel; die wijsheid der wereld moet worden te niet gedaan, en daartegenover treedt op het Evangelie, dat „de kracht en de Wijsheid Gods” brengt, omdat „Christus in ons geworden is tot Wijsheid van God” (1 Cor. 1 : 30).

Dit slaat natuurlijk niet op natuurkundige of technische kennis en wetenschap. Het verschil duikt eerst op, waar men aan 's menschen geestelijk bestaan toekomt, alzoo met het verschil tusschen geest en geest te doen krijgt en uit dien hoofde een zelfde onderwerp door twee personen niet op dezelfde, maar op verschillende wijze wordt gezien. Niet op het stoffelijk, maar op het geestelijk terrein beweegt zich de Chokma of heilige Wijsheid, en van haar wordt beleden, dat de vreeze des Heeren het beginsel is, waaruit deze wijsheid opkomt. Het beginsel, de bron van deze wijsheid ligt niet in de waarneming, niet in het afgetrokken denken, niet in onze reflectie, maar in de vreeze Gods. Daaruit vloeit ze voort en daardoor wordt ze steeds opnieuw gevoed. Met geleerdheid of eigenlijke studie uit de boeken heeft deze wijsheid alzoo niets te maken. Vrome vreeze Gods, al is ze van het echte goud, kan op zich zelf nooit geleerdheid aanbrengeu. Tot op zekere hoogte behoort daarom ook deze wijsheid tot het gebied van het instinctieve leven. Ze bloeit in de eenvoudigen en ongeleerden vaak veel krachtiger op dan in den scherpzinnigsten denker of best onderlegden geleerde.

Deze „wijsheid” toch is in den mensch een afspiegeling van de Wijsheid Gods. De Wijsheid van God spreekt zich uit in heel het samenstel van het heelal, in de deelen die het heelal saamstellen, en in de wetten die het beheerschen. Ten slotte wordt daarom in Spreuken die Wijsheid in den Zone Gods gepersonifieerd, en blijkt in het Nieuwe Testament, hoe die gepersonifieerde Wijsheid Gods in Jezus Christus verschenen is. Maar de Wijsheid Gods spiegelt zich onder menschen alleen af in hem die God vreest, en in zoover is de vreeze des Heeren ook hier het begin van het bezit van deze Wijsheid. Het is de vreeze Gods, die het hart voor deze Wijsheid ontvankelijk maakt. Het is deze vreeze Gods, die aan den mensch gemeenschap met het Eeuwige Wezen schenkt. En het is, dank zij deze gemeenschap, die in zijn schepping naar Gods beeld gefundeerd ligt en door de vreeze Gods versterkt wordt, dat de mensch practische levenswijsheid in zich voelt opkomen; een wijsheid, die hem bekwaamt om in aansluiting aan de Wijsheid Gods zijn weg te loopen en alzoo recht te gaan en niet in de sluippaden der dwazen te verdolen. Die *practische levenswijsheid* werkt op gods-

dienstig en zedelijk, op huiselijk en maatschappelijk gebied, geeft tact en vaardigheid, verliest zich niet in afgetrokkenheden, maar spreekt *uit* het leven *voor* het leven, en is veel meer dan alle geleerdheid de eigenlijke kracht, die de hoogere orde des levens onder menschen in stand houdt. Zelve verwijst de Schrift naar de dierenwereld en haar instinctief vermogen, om ons duidelijk te doen inzien, dat het verborgen geestelijke krachten zijn, die deze practische levenswijsheid aan het licht doen komen en in stand houden. Ook hier is het God zelf, die in den mensch deze wijsheid doet opkomen, juist zooals het God zelf is, die het instinct in mier en bij, in kraanvogel en zwaluw werken doet.

Alleen maar, deze wijsheid is niet een privaat bezit van den enkele. Ze plant zich in de geslachten van de ouders op de kinderen voort. Vandaar de gedurige vermaning om zich aan de tucht der ouders te onderwerpen. Instinctief van aard en in oorsprong, wordt toch deze wijsheid door ervaring en ondervinding verrijkt en vaster gemaakt. En niet alleen, dat ze zich voortplant van de ouders op hun kroost door de tucht, maar ze werkt evenzoo te gelijk in meerdere gezinnen en geslachten, en brengt daardoor het practische leven onder regelen. Deze regelen worden door de Wijzen opgevangen uit het leven en in Spreuken weergegeven. En vandaar, dat het boek der Wijsheid den naam draagt van het boek der Spreuken.

Geleerdheid is het deel slechts van zeer enkelen. De half- en quasi-geleerdheid der napraters mist alle wezenlijke waardij. Wezenlijke geleerden zijn er geen tien op de duizend. Heeft nu toch de mensch van gewonen aanleg behoefte aan practische levenswijsheid, dan is het niet uit de geleerdheid, maar uit de Chokma, dat deze hem toekomt, en juist omdat deze instinctieve levenswijsheid onder de duizenden en tienduizenden werkt, terwijl de geleerdheid slechts het deel van enkelen is, is deze instinctieve levenswijsheid van zoo onbegrensden invloed op het menschelijk leven. De opvoeding gaat stil en rustig in het leven door, onderwijl er geen tien moeders op de duizend zijn, die ooit een handboek over paedagogiek opsloegen. De zee was sinds eeuwen bevaren, eer het eerste handboek over zeevaartkunde verscheen. Er is onder menschen saamgeleefd en gehandeld, lang voordat het eerste handboek over de menschelijke samenleving het licht zag. Er is spijsz bereid eeuwen lang, eer de eerste kookschool geopend werd. Er zijn krankheden genezen voor de eerste opkomst der medische wetenschap. Alle beginselen zijn opgekomen uit het practische leven en uit de practische levenswijsheid, die uit het leven zelf opkwam. En al is nu door studie en

wetenschap dit alles dieper ingedacht en verrijkt, voor de millioenen en millioenen, die op deze aarde leven, blijft nog altoos de instinctieve aansluiting aan de realiteit het uitgangspunt en de zenuw hunner kracht. Hoe beter nu de vreeze Gods ons aansluit aan de Wijsheid Gods, die in heel het leven tot uitdrukking komt, des te zuiverder is die aansluiting, en hoe meer omgekeerd de mensch zich van dien instinctieven samenhang met de Wijsheid Gods losmaakt, hoe vreemder hij tegenover het leven komt te staan en hoe minder hij in staat zal zijn, om practisch met tact, vaardigheid en wijsheid te handelen.

IV.

Ten slotte zij hier nog met nadruk gewezen op wat men sinds kort gewoon is te noemen: *de zielkunde van de menigte*, meer bekend naar den Franschen titel van een belangrijk geschrift: *La psychologie de la foule*. Ieder weet, hoe verreweg de meesten zich anders voelen, anders uiten en anders handelen, wanneer ze met een hoop gelijkgezinden samen zijn, dan wanneer ieder op zich zelf staat. Vooral bij knapen en meisjes komt dit uit. Op dien leeftijd durft een groep alles aan, terwijl in den regel zekere beduchtheid den knaap en zekere bedeesdheid het meisje in toom houdt, zoolang ieder op eigen gelegenheid en geheel alleen optreedt. Het gedrag van de straatjeugd te bestudeeren, is uit dit gezichtspunt in hooge mate belangrijk. Maar al komt dit onderscheid tusschen „de persoon alleen” en „de persoon in een hoop” vooral bij het jongere geslacht 't sterkst uit, het teekent zich evengoed af bij volwassen personen. Een volksmassa die te hoop loopt, een volksmeeting op groote schaal, een tot muiten overgeslagen troep, een ophoop in onze achterbuurten, een Jacquerie die dorp na dorp aangrijpt, en evenzoo een godsdienstige beweging van revivalistischen aard, ze doen iets anders in den mensch aan het licht treden, dan ge in hem ontwaart, zoolang ge hem alleen treft. Zelfs bij saamgeschoolde dieren valt van dit onderscheid iets te bespeuren. En wat in het gewone leven als trek naar gezelligheid uitkomt en zulk een bekoring leent aan een partij van grooteren omvang, aan een reisje in breeder gezelschap, aan het varen op een mailboot met honderden passagiers, 't hangt alles nauw samen met de verandering, die ons geestelijk bevinden ondergaat, zoodra we ons verliezen kunnen in de menigte.

De zielkundige verschijnselen die zich hierbij voordoen, de veranderingen die bij den overgang uit 't alleen zijn in het gezelschap plaats grijpen, de passies die onder de velen heel anders werken dan in de enkelen op zich zelf genomen, zijn nog veel te weinig onderzocht. Veel te weinig geven we ons zelf rekenschap van de verandering, die we ondervinden, zoo dikwijls we de cel uit en de groep ingaan. Maar 't feit, dat er verandering intreedt, is buiten twiifel. Een enkele in zich zelf opgesloten natuur moge, ook terwijl het levendigst gezelschap hem omringt, in isolement zijn kracht zoeken, een druilloor moge van geen meedoen willen weten, of ook een zeer enkele hoogstaande persoon zich opzettelijk tegen de zielkundige pressie van de groote menigte inzetten; maar als regel staat vast, dat in den mensch, zoodra hij in den hoop zich verliest, andere krachten gaan werken, dan toen hij op zich zelf bleef. De mensch is niet geschapen om *Einspänner* te zijn. Voor den normalen mensch is het een straf, als hij zich eenzaam voelt. Evenzoo is het verlaten zijn. De wachter op een vuurtoren leidt een onnatuurlijk leven, zóó onnatuurlijk zelfs, dat steeds meer de vraag opkomt, of de eens zoo hoog geroemde celstraf niet een averechtsche uitvinding is geweest. Als mensch zijn we in organisch verband met andere menschen geschapen. We hooren bijeen. En al heeft het zijn goede zijde, dat we, ter handhaving en ontwikkeling van onze persoonlijkheid, óók de ure kennen, dat we ons terugtrekken uit het gezellig samenzijn, 't zij om in ons zelf in te keeren, 't zij om onzen geest te verrijken, 't zij om te bidden, — toch verarmt de mensch, zoo hij dit overdrijft en niet gedurig weer de eenzaamheid met het samenzijn afwisselt. Ook de mensch kent zijn ure, dat hij als de nachtegaal zijn lied eenzaam zingt; maar het in koor zingen met wie door gelijksoortigen aandrang bewogen worden, geeft niet alleen een ander, maar ook een hooger genot. Tien personen bijeen kunnen grootere kracht aanzetten dan tienmaal wat één persoon kan. Door de saamwerking krijgt ieder voor zich een exponent. Er komt meer moed, meer durf door het samenzijn in ons op. Schuilende krachten treden door het samenzijn naar buiten. Het samenzijn bezielt, het verheft den geest, het wekt geestdrift. Het kan ook, waar men kwaad in den zin heeft, den lust van het booze prikkelen. Door een groep saam zijn soms gruwelen verricht, waartoe niet één der saamgeschoolden, op zich zelf genomen, in staat zou geweest zijn. Een te hoop gelooopen menigte kan dwaasheden verrichten, die in kalme oogenblikken de bedrjvers zelven verbazen. Zoo ten kwade als ten goede werkt, zoodra een menigte bijeen is, een

gelijke impuls. Maar in wat richting zich ook bewegende, de actie, die in het gemoed opkomt, zoo dikwijls vele menschen samen zijn, toont zielkundige verschijnselen van een eigen soort, die op geheel onze samenleving van den verst reikenden invloed zijn.

Ook deze verschijnselen nu vallen niet onder de reflectie van het denkend verstand, en behooren in zooverre tot de verschijnselen van het instinctieve leven. Het zijn aandriften, zielsbewegingen, gewaarwordingen en impulsen, die, men weet zelf niet hoe, zich aan een ieder, die zich in den hoop verliest, opdringen, in hem werken gaan en hem in geestdrift kunnen doen ontvlammen. En het eigenaardige van deze verschijnselen is, dat ze zelfs op een afstand werken, als bevond men zich zelf onder de menigte, van wie de geestdrift uitging. Toen in 1878 het volkspetitionnement door honderdduizenden onderteekend was, gevoelde heel het Christelijk Nederland zijn moed verhoogd, ook al had elk der onderteekenaars in de eenzaamheid zijn naam gezet. De geestdrift, die niet zelden van onze Deputatenvergadering uitging, deelde zich in de verste uithoeken van 't land aan onze geestverwanten mede, ook onder hen, die zelf niet tegenwoordig waren geweest. Al zulke verschijnselen zijn de natuurlijke werking van ons organisch saamhooren. Al wat zich organiseert, geraakt reeds door deze organisatie onder de *psychologie de la foule*, en het zijn schier uitsluitend de instinctieve levensfactoren, die ons dit zielkundig bestaan van „den mensch in de menigte” verklaren.

Juist daarom is het zulk een onbegrijpelijke fout van het liberalisme geweest, dat het zoo ondoordacht eenzijdig in het *intellectualisme* heil heeft gezocht. De verstandelijkheid, hoe goed ook, zoolang ze op eigen terrein blijft, straft zich zelf, zoodra ze zich aandient als *de* macht, die het leven beheerschen zal. In een kleine groep van hoog ontwikkelde heeren moge dat intellectualisme den toon kunnen aangeven, en kunnen heerschen. — zoodra ge het volk in zijn breede rangen nadert, laat het u in den steek, en de poging om door onderwijs van eenzijdig intellectueel gehalte het volk in zijn massa aan deze heeren gelijk te maken, gaf nooit anders dan pijnlijke teleurstelling. Het volk bestaat anders, leeft anders, voelt anders en wordt in hoofdzaak niet door de reflectie, maar door den impuls van het instinctieve leven geleid. Indien het dan ook aan het Christelijk Nederland na harden en bangen strijd gelukt is, dat streven der intellectualisten terug te dringen en vrijheid voor de ontwikkeling van den volksgeest te heroveren, zoo danken we dat uitsluitend daaraan, dat we als goede antirevolutionairen het volk

hebben weten te verstaan in zijn instinctief leven en dat we, dat instinctieve leven niet verachtend, maar waardeerend, er ons op hebben toegelegd om 't te veredelen en te heiligen, en het te doen ontvlammen voor een hoog ideaal. Aan de ouders de zorg voor het kind, het kind tot Jezus brengen, en heel ons leven van Christelijke beginselen doordringen, dat is het, wat 't Christenvolk van Nederland verstaan heeft, en door die aansluiting aan het instinctieve leven stond Groen van Prinsterer tegenover Thorbecke's intellectualisme zoo onverwinnlijk sterk.

BINNEN DE GRENZEN.

I.

In vier artikelen is het goed recht en de hooge beteekenis van het instinctieve leven door ons bepleit. De hooge beteekenis ervan bleek in de religie, de zedelijkheid, het artistieke leven, het talent en het genie en evenzoo in wat we noemen tact, vaardigheid en practische levenswijsheid, de laatste opgenomen in het hooge begrip van de Chokma of de *Wijsheid*, gelijk we die uit het Boek der Spreuken kennen. En ten slotte werd met name gewezen op hetgeen dit instinctieve leven is voor de zielkunde van de groote menigte, terwijl ook daardoor dit instinctieve leven wijding ontving, dat ons bleek, hoe in het leven der gezaligden niet de reflectie, maar het onmiddellijk zien van aangezicht tot aangezicht het karakter aanduidt van hun geheiligd bewustzijn.

Het intellectualisme is de eigenaardige geestesuiting van wie het organische karakter van het leven ontkent en elk individu op eigen wijsheid laat teren. Tegenover dit intellectualisme van het individueele stelden wij daarom het organische karakter, dat van het instinctieve onafscheidelijk is. Wat men vaak spreekt van „gezond verstand” is heel iets anders dan wat de Franschen *sens commun* noemen. *Sens* is juist de uiting van het instinctieve leven, en het *commun* roept om de organische samenleving. *Sens commun* is het gevoelsbesef, dat aan de gegadigden gemeen is.

Toch mag hieruit nimmer worden afgeleid, dat alleen het instinctieve leven voor ons waardij zou hebben, alsof de reflectie mocht worden verwaarloosd, zoo niet ter zij gezet. Onzerzijds is het dan ook steeds anders begrepen.

De stichting der Vrije Universiteit levert er het bewijs voor. Steeds

is er door ons nadruk op gelegd, dat een hoogere en vastere ontwikkeling van ons bewustzijnsleven om reflectie riep, en dat een politiek-sociaal-religieuze richting, die verzuimde zich ook wetenschappelijk aan te gorden, gevaar liep te verzinken in een gevoelsactie. Tegen dit anabaptistische streven heeft het Calvinisme steeds den eisch van deze wetenschap gesteld. Ook onze theologie is niet verزند in sentimenteetele mystiek. Steeds is op ernstige godgeleerde studie aangedrongen, en zelfs in de kringen onzer „leeken” is zeer rijke godgeleerde overweging verre van zeldzaam.

Het instinctieve leven moet daarom altoos binnen de grenzen blijven, die zijn aard medebrengr, en eerst zoo 't dit met ernst doet, bezit het 't recht om op die grenzen te waken tegen elke onevenredige uitbreiding van de autoriteit, die de wetenschap zich zoo vaak aanmatigt.

Ware alle wetenschap van gelijken aard als de dusgenaamde *sciences exactes*, of wat wij noemen natuurkundige en wiskundige wetenschappen, zoo zou gevaar voor de verplaatsing der juiste grenzen niet bestaan. Voor de scheikunde, de natuurkunde, enz. geeft het instinctieve leven ons niets. Er mogen bij deze wetenschap feilen in de berekening of waarneming voorkomen, maar zijn deze feilen ontdekt en verbeterd, dan staat het resultaat veelal vast. En voor zoover in de medische wetenschap enkel uit gelijksoortige gegevens geopereerd wordt, biedt ook deze wetenschap voor een deel vaste resultaten.

Zoodra daarentegen *de mensch zelf* in het voorwerp van onderzoek begrepen is, komt het geheel anders te staan, reeds bij de geneeskunde, maar veel sterker nog bij die wetenschappen, die zich bewegen op het terrein van ons bewust menschelijk leven, zoo in de historie, in de godgeleerdheid, in de zedeleer, in de wijsbegeerte en niet minder in de rechtsgeleerdheid, de staatswetenschap, enz.

Bij al deze wetenschappen toch heeft men met „den mensch” te doen, en wijl het instinctieve leven in den eenen mensch tot veelszins andere uiting komt dan in den anderen, beziet de een de feiten, gegevens en toestanden door anderen bril dan zijn studiegenoot. De uitkomst toont dan ook, dat bijna nimmer eenig wetenschappelijk resultaat op het terrein van deze wetenschappen wordt voorgesteld, of er gaan aanstonds stemmen op om de juistheid van dat resultaat te betwisten. Op godgeleerd gebied weet een ieder dit, omdat de religie tot alle kringen doordringt, en het verschil in theologische zienswijze veelal in het praktische kerkelijke leven, soms zelfs in de kerkformatie, tot uitdrukking komt. Alleen de omstandigheid, dat we op dit terrein in de H. Schrift

een vast uitgangspunt bezitten, brengt tweeg, dat de hoofdstrijd tusschen de geesten op theologisch terrein zich meer samentrekt op de vraag, of men het gezag der H. Schrift als eenig afdoend gezag erkent, dan verwerpt.

Betreedt men daarentegen het terrein der wijsbegeerte, met dat van alle onderafdeelingen, die tot het breede gebied der wijsbegeerte behooren, dan behoeft men de namen van Plato en Aristoteles, van Kant en Schelling, van Von Hartmann en Marx slechts te noemen, om aanstonds te ervaren, hoe hier school tegenover school, geleerde tegenover geleerde staat, en hoe in den loop der eeuwen de opiniën en overtuigingen omgingen. Leg Groen van Prinsterer's „Vaderlandsche Historie" naast wat anderen op dit terrein gaven, en ge bevroedt aanstonds, hoe ook op het terrein der historie het alles eender zien en bezien en beoordeelen uitgesloten is. En niet anders staat het met de rechtsgeleerdheid. Ook hier staat school tegenover school en blijkt schier bij elk debat, hoe onze juristen het onder elkander gedurig oneens zijn; oneens in uitgangspunt, oneens in de beginselen, oneens in methode, en oneens in de toepassing van het recht op bijzondere gevallen. Beluister de pleidooien voor den rechter, luister toe op de juristen-vergaderingen, leg uw oor te luisteren, als de juristen in de Staten-Generaal aan 't woord zijn, of ook volg hen in tijdschriften en dagbladen, en telkens weer staan de opiniën van Mr. A. tegen de opiniën van Mr. B. over, terwijl toch ieder jurist voor zich zijn overtuiging met zulk een klem en *aplomb* aandient, alsof het waarheidsverkrachting ware, zoo men niet van zijn gevoelen is. Dit nu is aan de juristen niet alleen eigen, het is ten slotte gemeen aan elk ander corps van geleerden dat zijn wetenschap in hoofdzaak uit het subjectief-menschelijke moet opbouwen; maar toch kan gezegd, dat het bij hen, juist omdat ze zoo overal aan het woord zijn, gedurig in het oog springt, en door heel het publiek wordt opgemerkt.

Toch moeten ook deze studiën onverdroten worden voortgezet en dankbaar door 't geheele volk worden gewaardeerd. Niet, alsof de niet-geleerden in staat zouden zijn hen na te rekenen. Wie zelf geen man van studie is, is en blijft daartoe onbekwaam. Maar dit profijt trekt 't geheele volk er uit, dat het dus de uitwerking krijgt van wat 't zelf alleen als in kiem en kern instinctief voelt. Het licht, hierdoor gespreid, is niet genoeg op prijs te stellen. Alleen maar, als, in wat quaestie ook, het niet-geleerde publiek te kiezen of te deelen heeft, *kan* het niet anders doen dan zijn instinctieve leven als toetssteen gebruiken, en voorts vertrouwen stellen in de mannen die voorgaan.

II.

De gang der historie toont, dat de natiën, hoe verder ze voortschrijden in intellectueele ontwikkeling, te armer worden aan instinctief leven en te eenzijdiger bouwen op het fundament der dusgenaamde „wetenschap”. De middeleeuwen liggen nog slechts vijf eeuwen achter ons, en wat was er in de middeleeuwen niet veel rijker poëzie in het volksleven, poëzie tot in de taal! Van de tijden der Reformatie leeft de heugenis nog tot in de gesprekken en nationale verhalen voort, en wat was in de 16e en 17e eeuw de uiting van het instinctieve leven ook hier te lande niet nog krachtig! En sinds zijn we wel filosofischer geworden, van statistiek beter op de hoogte, scherper in de juistheid onzer plannen, veel meer wetend en veel meer verstand hebbend; maar in dat „weten” gaat der lieden wijsheid dan ook schier op. Het is alles uitgerekend, alles nuchter prozaisch, alles afgepasst en afgemeten geworden, en de vrije golving van het leven is gestremd en ingedrukt.

In onze kringen zijn we in zooverre dan nog gelukkiger, dat de stem van 't geloof zich niet tot zwijgen liet brengen, dat tegen de volstreckte suprematie der „wetenschap” steeds protest onder ons opging, en dat de druk, waaronder we lange jaren gezocht hebben, ons noodzaakte in andere factoren van het menschelijk leven onze kracht te zoeken. Maar toch is ook onder ons het leven lang niet meer zoo instinctief bezielde, als dit, blijkens de historie, oudtijds was, en vertoonen zich ook onder ons de verschijnselen van een neiging, die den intellectueelen kant uit wil. En dat kan bijna niet anders. Ieder is, of hij wil of niet, altoos tot op zekere hoogte een kind van zijn tijd, en de adem van den tijdgeest dringt in aller hart door. Het verstand dingt naar de suprematie, de geleerdheid naar de kroon, en zoo we de wacht bij de bron van het instinctieve leven niet moedig betrekken, bedreigt ook ons het gevaar van geestelijke verdorring en gemoedsverarming.

Nu deelt zich de massa gewoonlijk in drie groepen in: een breede groep van mannen en vrouwen, die van geen geleerdheid afweten, ademen uit het instinctieve leven en zich laten leiden door practischen wijsheidszin. Tegenover deze breede groep staat aan het andere uiteinde van de lijn een zeer kleine groep van „geleerden”, van mannen die schier al hun tijd en het beste van hun levenskracht aan de studie kunnen wijden en van den morgen tot den avond, ja soms tot diep in den nacht, het rad der reflectie voor hun oog laten wentelen. En tusschen die zeer breede, aan reflectie arme, en die miniem kleine groep,

die schier geheel in reflectie opgaat, vindt ge dan de tusschengroep, die niet van eigen studie, maar van anderer studie leeft, die op een handboek van second-hand-wetenschap teert, die overgenomen wetenschap als de absolute waarheid rondvent en het instinctieve leven, voor zooveel men er nog voor voelt, *unvermittelt* naast haar kennis en wetenschap plaatst. Soms reeds op de hoogste klasse van de hogere burgerschool kunt ge deze amphibieën hun hooge wijsheid hooren uitkramen, iets waarbij het opmerkelijk is, hoe ge juist onder de bedienaren van den godsdienst dan nog 't meest de mannen vindt, die aan dit amphibieënbestaan wisten te ontkomen en in wie het instinctieve en reflectieve leven zich metterdaad in hogere eenheid heeft opgelost. In de latere jaren begint men ook onder de medici, philologen, natuurkundigen en juristen enkele nobeler figuren te ontdekken, bij wie hooge wetenschap het innerlijke gemoedsleven en vooral het geloofsleven niet verdringt, maar in zich opneemt en met zich verzoent. Maar toch, hoe dicht liggen in het verleden de jaren nog achter ons, dat de intellectueele eenzijdigheid schier alle geestesuiting bij de meesten hunner beheerschte! Het idealisme is weder opkomend, maar de jaren van den materialistischen druk zijn vele en lang geweest.

Alleen de predikanten werden èn door hun studie èn door hun levenspositie in die dagen der dorheid voor al te ver gaande geestelijke verarming bewaard. Niet allen, maar toch de besten onder hen. En had de historie in vroeger dagen geleerd, hoe de invloed der predikanten veel zwaarder bij het volk woog dan die van andere gestudeerden, onze eigen dagen leverden hiervan een *da capo*. Dat zat onzen intellectueelen natuurlijk dwars. Ze konden dit niet zetten. En vandaar hun jarenlang smadelijk geroep tegen den „dominee”. Ja, is het zelfs niet in onzen eigen kring reeds voorgekomen, dat men den jurist tegen den theoloog uitspeelde en het deed voorkomen, alsof een theoloog, nu ja, zoo half en half mee kon praten, maar alsof de jurist dan toch de eigenlijke man was? Op dit verschijnsel nu moet daarom te meer de aandacht gevestigd, omdat men juist in de beste onzer predikanten *beide* vereenigd vindt, ten eerste dat ze mannen van studie zijn, en ten tweede dat ze het instinctieve leven van ons volk verstaan en voelen. Op verre na niet allen. Veler studie zonk te spoedig in, en bij anderen beschimmelde een goed deel van het instinctieve leven. Maar de beste theologen wisten steeds de reflectie aan het instinctieve leven te huwen en waren met het oog hierop veelal ook filosofisch rijker dan de studiemannen van menig ander vak.

Verklaart zich hieruit de theologische invloed in de historie, die ook in onze dagen nog steeds voortleeft, het toont tevens, in wat weg de goede harmonie voor ons volksleven te zoeken is. Het volk in zijn breeder geledingen moet zijn eigen instinctieve leven frisch en krachtig laten spreken en niet gaan leunen op een nageprikte schijngeleerdheid, die toch alle innerlijke waarde mist. Maar juist daarom moet het volk ook niet verder willen grijpen dan zijn arm lang is, en zich niet wagen aan de oplossing van vraagstukken, die ver boven zijn bereik liggen. Voor een beginsel kan het pal staan, en alle onmiddellijke toepassing van dat beginsel op het leven in al zijn rijke schakeeringen kan het instinctief grijpen; maar de verdere uitwerking en verbijzondering ervan moet het overlaten aan de geleerden, aan de mannen van studie, aan hen die hiertoe de intellectuele bedrevenheid en de noodige vergelijkende en historische kennis bezitten.

Maar dan ook omgekeerd moeten de mannen van studie er op toezien, dat ze de aansluiting aan het instinctieve leven van het volk niet veronachtzamen. Ze moeten niet aan hun studie en geleerdheid de levensbeslissing vragen, die alleen het instinctieve leven geven kan. Geleerde theologen hebben, door hier niet tegen te waken, de religie gedood, en de geleerden op staatkundig terrein hebben, door hier niet op te letten, aan het volk de zenuw zijner kracht ontnomen.

Zoo blijve elke groep binnen de haar vanzelf gestelde grenzen. Het volk spreke kloek en klaar zijn geloof en alle postulaat van zijn instinctieve leven uit, maar mijde elken schijn, alsof het met geleerde napraterij zich als evenknie tegenover de geleerden van professie kan stellen. En omgekeerd hebben de mannen der reflectie zich te hoeden, dat ze 't volk niet oproepen tot een studie, waarvoor het aanleg en gegevens mist, en nimmer mogen ze ook maar den schijn aannemen, alsof ze niet alleen de *reflectie* van het leven, maar *het leven zelf* tot het volk brengen konden. Zoo alleen kan er tusschen beide groepen gelukkige aaneensluiting, diepere samenwerking en goede harmonie bestaan en kan ons volksleven in de beide sferen, zoowel in die van het instinctieve als die van het reflectieve leven, bloeien. Elk dier twee heeft zijn eigen terrein, en al zijn de grenzen dier beide terreinen niet in kaart te brengen, feitelijk bestaan ze toch, en worden ze gevoeld en geëerbiedigd, zoo door den man uit het volk, als door den man uit de studeercel, indien maar beiden de knie buigen voor Hem, die uit beide factoren saam het hoogere volksleven doet opbloeien.

PARTIJ-ORGANISATIE.

I.

De tegenstelling tusschen het *instinctieve leven* en de *reflectie* beheerscht ook de partij-organisatie, en het loont de moeite, ook hierbij, in dit verband, meer opzettelijk stil te staan.

Gelijk men weet, was men tot 1901 met onze partij-organisatie unaniem niet slechts tevreden, doch zelfs zeer ingenomen. Onze Deputatenvergaderingen werden algemeen geloofd. Het Centraal-Comité genoot alzijdig vertrouwen. Sinds 1903 daarentegen bleken er malcontenten te zijn opgekomen. Hier en daar ging een stem der ontevredenheid op. Zonder ontevredenheid te laten blijken, wenschte men in Groningen een enkele formeele herziening van onze statuten. En in *De Rotterdammer* werden èn de Deputatenvergadering èn het Centraal-Comité èn zijn gewezen voorzitter verdacht gemaakt en soms gehoond. Hoe weinig dit als oppositie te beduiden had, toonde de jongste Deputatenvergadering, toen de opgekomenen zich eenparig aan de zijde van het Centraal-Comité schaarden en den als minister afgetreden voorzitter met 733 tegen 13 stemmen herkozen. Voor zoover, na dertigjarig gebruik, herziening der statuten gewenscht kon zijn, nam het Centraal-Comité er zelf het initiatief voor. En met uitzondering van *De Rotterdammer* en *Ons Tijdschrift* bleef, heel het land over, de antirevolutionaire pers trouw aan onze organisatie. Mocht al door onze *Stichtsche* nu en dan een meer *donkerbruin* dan *groen* streepje loopen, van opzettelijke tegenwerking was ook in dit steeds winnend orgaan geen sprake.

Tot oppositie in den gemeenen zin des woords is het alzo vooralsnog niet gekomen. Wel poogt één orgaan, dat in de oppositie overging, zijn lezers steeds te doen gelooven, dat de oppositie reeds, o, zoo talrijk

is, maar dit is niets dan reclame. Er zal dan wel het korrelke waarheid in liggen, dat ook elders zeker aantal malcontenten over deze oppositie in de handen klaptten, en al zijn het maar honderd die dit doen, lijkt 't reeds heel wat, maar op de tienduizenden leden der antirevolutionaire partij zegt dit uiteraard niets. Afwijkende opinies vindt ge onder alle partijen, en verschil van inzicht zal ook onder ons op meer dan één punt blijven bestaan; maar althans hier te lande is ons geen andere partij bekend, die de dertig jaren van haar organisatie zoo vast aaneengesloten bleef. Het schisma van 1894 was eigenlijk geen schisma. In al onze kiesvereeningen samen hebben we er geen driehonderd leden mee verloren. En al verlieten ons toen in De Geer, De Savornin Lohman en enkele anderen een aantal mannen van hoogen naam, toch heeft de Christ.-historische partij zich in hoofdzaak niet uit afvallige antirevolutionairen gevormd, maar veeleer een groep Christelijk-gezinde burgers onder haar banier vereenigd, die nooit bij ons waren en die niet licht tot ons zouden gekomen zijn. In zooverre heeft het schisma zelfs gewenschte vrucht gedragen en de positie der partijen Rechts eer versterkt dan verzwakt.

Voor zoover echter ook in de nu opkomende critiek zekere reactie tegen onze partij-organisatie aan het woelen is, verklaart deze zich geheel uit de wijziging, die men brengen wil in de verhouding tusschen den invloed van het instinctieve leven onder ons en den invloed van studie en reflectie. Men heeft er op aangedrongen, dat onze mannen zich toch maar tot de bestudeering van de hoogste vraagstukken mochten zetten en door velerlei diepzinnige vertooningen en door velerlei citaat, ook uit vreemde schrijvers, tot deze bestudeering den weg zoeken te banen. Van andere zijde heeft men geroepen om jaarlijksche Deputatenvergaderingen, ten einde onderling over zulke vraagstukken te disputeeren. En weer van andere zijde heeft men geroepen om vooral knappe juristen, ten einde de steken op te rapen, die de theologen in hun onbedrevenheid hadden laten vallen. Zelfs de persoonlijke actie tegen den stichter van onze georganiseerde partij hing hiermee saam. Oók een theoloog, en dan nog wel een theoloog, die als de bekende juffrouw met het ei werkte en zoo de burgers en buitenlui biolo-geerde.

Al deze critiek nu is te herleiden tot deze ééne vraag: Wilt ge een partij-organisatie, die haar hooge kracht vindt in het instinctieve leven, of wel, begeert ge een partij-organisatie, die rust op de stutbalken van studie en reflectie? Indien het laatste, dan moet geheel onze partij-

organisatie voor afbraak verkocht. Dan deugt ze in geen enkel opzicht. Dan is ze zelfs voor geen reparatie vatbaar. En dan zal men ook onzerzijds een partij moeten organiseren in den trant van de oud-Liberale, doch dan zinken we onverbiddelijk terug in onze vroegere politieke onbeduidendheid.

Bij de oud-Liberale, die in 1905 zich, zoo goed, zoo kwaad het ging, weer georganiseerd hebben, is van eën volkspartij, waarin alle rangen en standen, en dus *het volk* in zijn veelvoudige verschijning, aan het woord kon komen, nooit één oogenblik sprake geweest. De namen, die uit dien hoek ook nu bekend werden, waren uitsluitend namen van mannen uit den hooger stand. Wat door deze nieuwe organisatie weer opstond, was in hoofdzaak een *heeren*-partij, allen gestudeerden of hoofden van groote zaken. Van een aan 't woord komen van 't instinctieve leven was onder deze deftige heeren uiteraard geen sprake. Het was àl studie en reflectie, wat den toon aangaf en nog geeft. Uiterst klein is dan ook het aantal van hun kiesvereeningen, zeer beperkt het ledental van die vereeningen, en als de partij haar hoogtij viert in haar generale samenkomsten, blijft er in de zeer bescheiden zaal nog altoos ruimte over, zoo bitter klein is het cijfer van wie opkomen. En dat er dan toch nog een zeker aantal van deze heeren naar de Kamer gaan, is het product niet van eigen kracht, maar van allerlei andere, ook van socialistische hulp.

Bij de Liberale Unie is het niet anders. Ook hier een uiterst beperkt aantal kiesvereeningen, die afvaardigen naar een vergadering van zeer bescheiden afmetingen, en ook hier bijna uitsluitend de geleerdheid op politiek en oeconomisch terrein aan het woord.

En wel schijnt het anders bij de Vrijzinnig-Democraten, die enkele elementen ook uit de lagere volksklasse bij zich opnamen; maar toch is ook hun organisatie niet veel meer dan een gebouw van één verdieping, is ook hun jaarvergadering een weinig talrijk gezelschap, en zoeken zij hun kracht vooral in het opstellen van zeer gedetailleerde programs, die maar al te sterk naar de lamp van de studeercel rieken.

Alleen van de Socialisten kan gezegd, dat ze tot een actie van breeder afmeting gekomen zijn, meer allerwegen hun actie in gang brachten, en groote landdagen deden samenkomen. Maar hier staat tegenover, dat zij deswege het nog volstrekt niet tot een *volkspartij* brachten, omdat ze slechts één stand uit het geheele volk, dien van het proletariaat, vooruit pogen te brengen; iets, waarbij zich onder hen dan nog het opmerkelijk verschijnsel voordoet, dat ook hier, waar men

het 't minst zou verwachten, enkel de heeren, met inbegrip van eenige gestudeerde dames, den toon aangeven, en studie en reflectie den doorslag geven.

Veilig kan dan ook gezegd, dat in ons Nederlandsch partijwezen, over het gemeen, het instinctieve leven *niet* tot zijn recht komt; dat schier alle leiding in handen van de mannen van de reflectie is, en dat in niet één partij het geheele volk, in al zijn rangen en standen, meeleeft en meespreekt. Met opzet zwegen we van de Christelijk-historischen, wyl hun signatuur onder ons voor niemand een geheim is. Alleen de organisatie der Roomsch-Katholieken begint met de onze toenemende analogie te vertoonen. Ook hier komen almeer alle standen aan het woord, en dringt de actie onder heel het volk door.

II.

Bij Groen van Prinsterer's overlijden, in 1876, stond het onder ons er nog slechter aan toe. Een organisatie, dien naam waard, hadden we nog ganschelijk niet. Wel was er reeds in 1874 een klein Centraal-Comite opgetreden en werd af en toe in *Kunsten en Wetenschappen* te Utrecht een dusgenaamde Deputatenvergadering gehouden, maar het heugt ons nog, hoe het daar saamgekomen gezelschap op verre na de honderd niet haalde. En dan was dit alles nog kersversch van maaksel. Vroeger had men zelfs dat niet.

Groen van Prinsterer had er wel oog voor, dat zijn eigenlijke kracht onder de kleyne luyden en in het „volk achter de kiezers” school, maar aan organisatie waagde hij zich niet. Groen had van verre geen besef, wat kracht er voor de door hem beleden beginselen in de breede rangen van het volk ritselde. Zelfs in de laatste weken vóór zijn sterven zag hij den toestand nog zoo donker in, dat hij zijn strijd voor de vrije school bijna opgaf en achtte heil te moeten zoeken in terugkeer tot de reeds lang losgelaten idee van de facultatieve gezindheidsschool.

Tijdens Groen's strijdperiode was er geen program, was er geen organisatie, was er geen actie onder het volk, en was er geen pers. Zijn *Nederlander* had hij van moedeloosheid opgegeven, en zijn tweede reeks *Nederlandsche Gedachten* werden gedrukt in zoo miniem klein aantal exemplaren, dat ze nauwelijks den naam van publicatiën dragen mochten.

De Standaard was toen pas opgekomen, en toen dit blad het eerste

jaar aanmerkelijk verlies opleverde. wanhoopte Groen van Prinsterer nog zoozeer aan de mogelijkheid, dat er een eigen pers onder ons zou opkomen, dat hij adviseerde, de uitgave van *De Standaard* reeds in het derde jaar voorgoed te staken. *De Herant*, die ook aan politiek deed, was toen een blad, dat meer om zijn theologischen inhoud gelezen werd, en toch het niet verder had gebracht dan een oplage van even duizend exemplaren.

Kiesvereenigingen, gelijk we die thans allerwegen als middenpunt van actie kennen, bestonden er toen evenmin. Als witte raven waren ze hier en daar tot stand gekomen, maar vaak met een aantal leden, dat de 20 niet te boven ging. In de kosten werd, om en om (het waren toen dubbele districten), door de aftredende heeren zelve voorzien. Van meetings wist men niet. Er werd een advertentie in enkele liberale locale bladen geplaatst, en voorts zond men een niets uitdrukkend stroobiljet rond. Maar daar bleef het ook bij.

En wel riep Groen van Prinsterer vóór elke generale verkiezing een kleine vergadering samen, om den toestand te bespreken, maar die opkwamen waren zoogoed als enkel heeren uit den hooger stand, zoo ongeveer een vijftig in aantal, mannen, die niet afgevaardigd waren en geen mandaat bezaten, maar eeniglijk op Groen's convocatie bijeenkwamen. De eenige vergadering, waarvan destijds meer leven uitging, was de jaarvergadering van *Christelijk-nationaal*, doch daar deze uitsluitend de schoolquaestie behandelde, droeg ze nimmer een algemeen politiek karakter.

Nog altoos had dit in de Kamer tot club-organisatie kunnen leiden, maar ook de antirevolutionairen in de Tweede Kamer misten elken samenhang. Het waren allen zonder uitzondering heeren uit den hoogsten stand, die in niets aan een generale volkspartij deed denken. Aan een program van gemeenschappelijke actie dachten ze niet. En zoo weinig stoorden ze zich gemeenlijk aan Groen's adviezen, dat Groen van Prinsterer ten leste, ten einde raad, hun aller herkiezing bestreed en, zonder één hunner te sparen, het drietal Keuchenius, Kuyper en Van Otterloo aanbeval.

Ware hierin nu, na Groen's overlijden, geen keer gekomen, zoo zouden we nog in het hoekje der politieke onbeduidendheid staan, waarin we destijds zoo jammerlijk stonden. En dit wenschte Groen van Prinsterer allerminst. Toen van 1873 af door enkele onzer mannen een eerste poging werd aangewend, om tot meerdere en vastere organisatie te komen, is dit alles vooruit met Groen besproken, en ten zeerste door

hem toegejuicht. Alleen zijn geloof, dat het slagen zou, was niet sterk. Nimmer heeft hij zich ook maar van verre kunnen voorstellen, wat later uit zijn eigen principieele actie volgen zou.

Dit alles nu wordt door enkele opponenten en critici thans maar al te zeer uit het oog verloren. Ze hebben geen helder oog meer voor de ongelooflijke verandering, die vooral na 1878 tot stand is gekomen. Ze geven zich geen rekenschap van de factoren, die vroeger onze opkomst tegenhielden, noch van de nieuwe factoren, die sinds 1874, en vooral na 1878, onze opbloeiing teweeg hebben gebracht. En, blind voor dit alles, vermoedden ze van verre niet, hoe alles in onze partij weer onder zou gaan, zoo we, hun raad volgend, weer van het instinctieve volksleven op het terrein der reflectie en der studie, die slechts enkeler deel is, terugkeerden. In luchthartigen toon heeft een jong man reeds van „de dood der antirevolutionaire partij” gesproken. Welnu, werd de raad dezer opponenten gevolgd, dan zou gewisselijk het overlijden van de antirevolutionaire partij slechts een quaestie van tijd zijn en welhaast, door intrekking der subsidie, de eene Christelijke school voor, de andere na, het bericht van haar afsterven kunnen doen rondzenden. Want wel is van die zijde als nieuw levenselixer de joligheid van het jonge Christendom aangeprezen; zelfs heeft men zich niet ontzien, den eens zoo invloedrijken en trouwen Donner nog na zijn dood aan den algemeenen spot over te leveren, maar noch Groen, noch Elout, noch Mackay hebben van dit lachgraag Christendom ooit iets willen weten. De zaak onzes Heeren was ook op het terrein van den Staat hun steeds heilige ernst, en met wat fijnen tact ze ook het wapen van humor en geestigheid hanteerden, meer in den half ingehouden lach, dan in het lachgrage, zochten ze voor hun humor de bijtende kracht.

Neen, de kracht van ons eerste Driemanschap moge formeel soms in bijtenden humor gezocht zijn, materieel school die steeds in hun beroep op het instinctieve leven van ons volk. Uit het geloof moest de veerkracht tot herwinning van onze volksvrijheden opkomen. En hoezeer zelf man van diepe studie en ernstige reflectie, en daarom alle gestudeerden onder ons ook tot wetenschappelijke bestudeering van het vraagstuk prikkelend, schroomde Groen van Prinsterer nooit te verklaren, dat juist de eenvoudigsten onder het volk hetgeen op het spel stond veel dieper gevoelden en helderder inzagen, dan de juristen van professie. Het „niet vele edelen, niet vele wijzen” was voor hem ook op onze volkstoestanden van toepassing. Groen was juist daardoor zoo groot, dat hij, onder de mannen van studie *facile princeps*, in dit instinctieve leven met de een-

voudigsten onder zijn volgelingen zoo innig medeleefde, zonder ooit uit de hoogte op hen neer te zien. Groen verstond het, wat practische wijsheid in dit instinctieve leven schuilt, en hij sloot er zich bij aan. Nôoit is dan ook de aard en het karakter van onze antirevolutionaire actie hoonender miskend, dan toen, zoo lang niet geleden, het dagblad *De Rotterdammer* onze verwijzing naar deze „practische wijsheid” in het instinctieve volksleven beantwoordde met den beleedigenden uitroep: *Gij vleit onze mannen om ze te foppen.*

Juist daarom hebben we aan het bespreken van onze partij-organisatie een zoo breede uiteenzetting van het instinctieve leven doen voorafgaan. En dit natuurlijk onder stipte handhaving van het eigen terrein voor reflectie en studie. Vandaar onze twee artikelen over het *Binnen de grenzen*, overmits men onze antirevolutionaire partij in haar formatie, in haar actie, in haar streven en in haar bedoelen niet *kan* verstaan, zoo niet eerst het oog voor de hooge beteekenis van het instinctieve leven helder geopend is.

III.

De aard van elke partij-organisatie werd steeds in niet geringe mate beheerscht door het vleesch dat men in de kuip had. Men kan ook hier wel prachtige theorieën opzetten en op het kunstigst voorrekenen, hoe 't partij-uurwerk, om goed te loopen, in elkaar zou moeten zitten. Maar zoodra ge met de levende have te doen hebt, spot de werkelijkheid met uw verstandelijke uitdenksels, en het leven zelf stelt de wet.

Toen Thorbecke ons van het oude kiesgeknoei afhielp en reeds op 7 Juli 1856 de eerste regeling van het rechtstreeksche kiesrecht in het Staatsblad wist te brengen, had hij in hoofdzaak slechts één soort kiezers op 't oog, t. w. de goeode burgerij. Thorbecke kende het land door en door, en wist uitnemend goed, dat op het platteland, onder de kleine burgerij en onder den hooger en adel de Christelijk-staatkundige sympathieën de overhand hadden en dat op het volk in de fabrieken nog wel voor een revolutionair opstootje en een jubeltocht van Leiden naar Den Haag, maar niet voor 't onvervalschte Liberalisme te rekenen viel. De steun onder het volk voor *zijn* denkbeelden school 't overvloedigst onder de voldane burgerij, de *bourgeoisie satisfaite*. Ook wel onder de geleerden, onder een deel der ambtenaren en zelfs

onder een deel van den adel, maar dit alles vormde zijn hoofdmacht niet. Die hoofdmacht werd gevormd door de mannen van handel en nijverheid en door de overige welgedane landgenooten. Vandaar zijn toovermiddel om door een hoogen, maar afloopenden census het kiesrecht zooveel mogelijk tot deze *hem* genegen klasse te beperken, om eerst later, als zijn politieke denkbeelden veld hadden gewonnen, den census telkens juist zooveel te verlagen, als de hoogere stand van de politieke volksontwikkeling gedoogde.

Niet het volk in zijn feitelijk levensbestand riep hij naar de stembus, maar, gelijk Groen van Prinsterer het noemde, het *pays légal*, of wil men, zulk een schijfje van het volksgeheel, als hem voor de vastlegging en voortplanting van zijn politieke denkbeelden dienen kon.

Deze historische loop van zaken heeft toen vanzelf op de eerste politieke partij-organisatie, die hier opkwam, een geheel eigen stempel gedrukt. De groep burgers, die georganiseerd moest worden, was niet te zoeken, maar aangewezen. Het waren de welgedane kooplieden, nijvere en groote winkeliers, en voorts de geleerden, enkele hoogere ambtenaren en enkele aristocraten, die vooral in de grootere steden zich in kiesvereeningen saam lieten vinden, en, na vooraf op de sociëteit de zaken te hebben afgesproken, in die comité's de richting aangaven, die het uit moest. Het platteland had de steden slechts te volgen. Noord-Brabant had men vanzelf op zijn hand, en in de noorder kwartieren rekende men vast op hulp. Zoo kwam geheel ongedwongen de heeren-organisatie op, die zich straks in een liberale en conservatieve organisatie schiftte, beide geheel van hetzelfde allooi.

Geheel anders daarentegen stond bij haar opkomen de antirevolutionaire partij er voor. De sympathie voor de Christelijke beginselen was juist verreweg het sterkst bij dat andere deel der bevolking, dat de hooge census stelselmatig van de stembus poogde te weren. Onder de geleerden was een overtuigd belijder van den Christus toen reeds een vreemde eend in de bijt. Op de beurs, op het kantoor, in de fabrieken en in de groote magazijnen, in allen kring die tot de „voldane burgerij” te rekenen was, won een dor, nuchter rationalisme steeds meer veld. En om ware verkleefdheid aan de religie der vaderen te vinden, moest ge afdalen naar de kleine burgerij, naar de breede kringen ten plattelande en naar de arbeidende klasse, om dan hooger op hoogstens nog bij een smal zoompje van edellieden en renteniers, en niet dan bij een zeer enkelen onder den geleerden stand, liefde voor het Christelijk staatkundig beginsel, op hooger of lager temperatuur, te

ontdekken. Kortweg kan gezegd, dat het een breede groep van „kleyne luyden” beneden, met een zeer kleine groep van aanzienlijken omhoog was, en dat ge feitelijk nog altoos voor denzelfden toestand stondt, als waarmee de Zwijger zijn strijd heeft moeten doorzetten. Verreweg de meerderheid van het volk op uw hand in de breede vlakke omlaag en in een smallen gevel omhoog, met daartusschenin de *bel-étage*, die tegen u over stond, en door het profijt van den hoogen census er u onderhield.

Doch hieruit volgde dan ook, dat de partij organisatie van het Christelijk volksdeel heel iets anders zijn moest dan de organisatie van de heeren op de *bel-étage*. Daar men dusver geen ander model van partij-organisatie kende dan van de sociëteits-heeren, moest men wel beginnen met onder ons dit model na te bootsen. Maar hiermee vorderde men niet. Dit hoorde niet bij ons. Het paste niet op onze toestanden. David kon niet in het Saulspantsier tegen Goliath uittrekken. Bij hem paste alleen de slinger en de steen uit de beek. En eerst toen men dit verstaan had, toen ja, is er een partij-organisatie van eigen soort onder ons opgekomen, en die eerst bleek in staat om onze krachten te mobiliseeren en ter overwinning te leiden.

Doch gelijk het steeds gaat, was ook deze keer van zaken niet aanstonds een ieder naar den zin. Men zag wel voor oogen, dat het onder deze nieuwe organisatie uitnemend liep, dat onze kracht en beduidenis steeds aanwies, en dat we gestadig vooruitkwamen, maar toch deugde het voor die enkelen niet. Nog altijd zweefde aan deze malcontenten het geijkte model van de liberale partij-organisatie voor den geest. Zóó als bij de Liberalen, zóó had 't toch eigenlijk ook onder ons moeten wezen. Dat was veel deftiger, dat stond veel hooger, dat was vooral voor de intellectueelen veel begeerlijker. En al ging men mee, omdat 't niet anders kon, toch bleef men altoos naar de vleeschpotten van Egypte terugzien, en steeds werden er kleine pogingen aangewend, om ook onze organisatie in het oude, voor ons onbruikbare, model terug te wringen.

Veel vermocht die stille poging wel niet, want ze doelde op wat voor onze partij geheel onnatuurlijk zou wezen. Maar gelijk vanzelf spreekt, vertoonde ook onze, geheel anders ingerichte, partij-organisatie haar schaduwzijde. En dan viel men daarop aan. Daarop werd dan scherpe critiek geleverd. En daarin zocht men zijn *revanche*.

Het volk in zijn breede rangen verkreeg te veel invloed. Aan de kleine, maar meer aanzienlijke groep werd te weinig zeggenschap gelaten. En vooral de geleerden slaagden er niet in, den toon onder

ons aan te geven, gelijk dit met name aan de Leidsche professoren onder de Liberalen zoo wonderwel gelukt was.

Voor zoover ook nu weer deze oppositie onder ons zich roert, draagt ook thans de strijd geen ander karakter dan dat van een worsteling tusschen eenerzijds de eigenaardige organisatie die onder ons opkwam en slaagde, en anderzijds de kwalijk verholen neiging om het geijkte model van liberale partij-organisatie ook onder ons tot heerschappij te brengen.

Niet zooals het bij ons uit het leven is opgegroeid, maar zooals men van liberale zijde ons het model voorhield, wil meer dan één malcontent, dat het ook op het antirevolutionaire erf zal worden.

En deze tegenstelling nu komt altoos weer neer op de worsteling tusschen het *instinct* en de *reflectie*.

Onze partij-organisatie rust op het instinctieve volksleven, die der Liberalen op de macht der reflectie.

En thans zal de wegwijzer, die met den pijl naar reflectie wijst, ook onder ons de marschroute moeten aangeven.

IV.

Toen de antirevolutionaire partij zou georganiseerd worden, moest ze eerst worden gereformeerd. Ze bestond niet. De schare was er wel, maar ze leefde buiten alle politiek. Ze deed aan de politiek niet mee. Ternauwernood hoorde ze er van. Groen's naam kende men, maar zijn staatkundige bemoeienis en strijd was tot de breedere rangen van ons volk niet doorgedrongen. Eer heerschte er in onze Calvinistische kringen zekere weerzin tegen alles wat het politiek etiket droeg. In meer dan één kring had zelfs de Doopersche mijding ingang gevonden. De politiek liet men aan de heeren over, zelf bemoeide men er zich niet mede. Er is in alle politiek iets, dat besmeurt en licht besmet. Dat min goede bezag men door een vergrootglas en keerde er zich van af. In de laatste jaren der 18e eeuw had men van Calvinistische zijde zich in de toen heerschende woelingen gemengd. Dit was toen slecht gekomen. En sinds leefde, niet alleen op onze dorpen, maar ook in onze steden de man van gereformeerden huize voort, alsof er geen politiek bestond.

Het eerste wat alzoo te doen stond, was dit sluimerende politieke leven te wekken, en te wekken door heel het land. Dat de strijd om

de School hiertoe het gewenschte handvat sel bood, lag voor de hand. Maar toch, hiertoe mocht men zich niet bepalen. Niet om slechts voor een tijd de politieke actie te wekken, die straks weer in kon slapen, als de Christelijke school gered was, moest het hoog bedoelen zijn. Een Calvinist, zoodra hij politiek wakker wordt, laat zijn blik aanstonds over heel het politieke erf gaan. Hij bezit traditioneel een politiek beginsel, dat heel het politieke leven doorademen moet. En al zette zijn bemoeiing dan ook aanvankelijk alleen met de Schoolquaestie in, in die beperking kon hij geen rust vinden. Nauwelijks liet dan ook de morgenwekker zijn klepel kleppen, of allerwegen in het land openbaarde zich een politieke belangstelling, die vanzelf een algemeene politieke actie in het leven riep.

Het verschil tusschen 1870 en het begin van deze eeuw springt dan ook in het oog. Dreef tot 1870 de overgrootste meerderheid van ons Calvinistisch volk in de conservatieve wateren mee af, sinds zag men ze onder eigen vlag uitvaren, is de geloovige schare zelfs warm voor de politiek geworden, heeft ze zich politiek gevoed, is ze politiek gerijpt, en thans vindt ge bijna geen dorp meer zoo klein, of er is een kring van mannen, die de leiding op zich namen, en onze pers in alle provinciën houdt het politieke leven op peil.

Voor al het in 1878 geproclameerde program van beginselen gaf tot de uitzetting van ons politieke leven den stoot. In dat program vond men zijn diepste levensovertuiging op politiek gebied uitgesproken. Men verkreeg een banier, waaronder men kon optrekken.

En toen is de organisatie als vanzelf gegaan. Ze werd niet opgelegd, maar groeide uit het leven op, en een ieder was er schier tuk op, om deel in de actie te nemen. Zoo bevinden zich nu allerwegen kiesvereeningen, niet alleen in de steden en op de grootere dorpen, maar heel het land over, en reeds nu zijn we van de 700 niet meer zoo ver af. Deze locale kiesvereeningen werden samenverbonden in districts- of centrale vereeningen. En in elke provincie trad een provinciaal comité aan aller hoofd.

Maar ook dit zou nog niet de zoo onmisbare eenheid aan de actie gegeven hebben, zoo niet van meet af de leiding voor heel het land was uitgegaan van een Centraal-Comité, en zoo de leiding van dit comité niet geheel beantwoord had aan den toestand

Op den voorgrond stond bij die leiding steeds, dat geen enkele rang of stand over den ander heeft te heerschen, maar dat onze partij, alle rangen en standen omvattend, de eene hand naar omlaag en de andere

hand naar omhoog uitstak, om, zóó als het volk in zijn onderscheiden geledingen bestond, het alzóó ook in onze partij-organisatie te doen optreden. Het tweede beginsel van deze leiding was, dat de plaatselijke zelfstandigheid van elke kiesvereniging stiptelijk moest geëerbiedigd worden en dat de macht nooit in handen van enkele potentaten in de hoofdstad van het district mocht gespeeld worden. En als derde beginsel gold, dat de eenheid van actie voor de Staten-Generaal en de Provinciale Staten steeds onverlet moest blijven. De partij als partij moest weten wat ze wilde, en niet eenige „mannen van vertrouwen” af te vaardigen, maar „besliste geestverwanten” in de Staten-Generaal te kiezen, moest het einddoel zijn, waarop de actie der geheele partij in den lande gericht bleef. Dat hiermede geen *mandat impératif* bedoeld was, sprak vanzelf. Eenmaal gekozen, stond elk Kamerlid alleen gebonden aan zijn eigen overtuiging. Maar bij de stembus moest die overtuiging klaar en duidelijk worden uitgesproken en moest gebleken zijn, dat candidaat en partij in overtuiging overeenstemden.

Toch zou men ook op die wijs nog niet meer gekregen hebben dan een glad in elkaar geschoven politieke stembus-machine; en wat een partij, om energiek te kunnen doorwerken, vooral behoeft, is, dat ze zich van haar eenheid krachtig bewust wordt en naar den eisch van de *psychologie de la foule* het middel zich geboden ziet om de nuchterheid in geestdrift, het koele berekenen in heilig enthousiasme te doen opvlammen, en daartoe dienden onze meetings en bovenal onze Deputatenvergadering.

Die Deputatenvergadering was het groote middel, om aan onze partij besef van haar kracht en bewustzijn van haar eenheid te geven. Wie afgezonderd in een dorp, soms met weinig geestverwanten den strijd aanbindt, voelt zich zwak, gedrukt en verlaten. Maar breng nu al onze eenlingen uit hun schuilhoeken bijeen in een groote samenkomst; verenig daar niet alleen de deftigen uit hooger stand, maar de representanten uit alle standen, de aanzienlijken met de eenvoudigen, de wijzen met de geleerden, de kleinen met de grooten, en laat allen het gevoel doortintelen, dat men metterdaad zóó bijeen is als het volk in den lande bestaat, en immers het gevoel van benepenheid maakt voor krachtsgevoel plaats, er komt opgewektheid, er komt bezieling, er vlamt geestdrift op. En wast straks deze kring, gelijk het onder ons was, tot een tweeduizend man aan, dan is de indruk van zulk een vergadering, te midden van de spanning der verkiezingen gehouden, zoo ingrijpend en overweldigend, dat men straks niet alleen bemoedigd, maar tot elk offer

bereid, huiswaarts keert en aan de achtergeblevenen zijn enthousiasme meedeelt.

Het is dan ook door de kracht en bezieling, die van deze Deputatenvergaderingen uitging, dat we geworden zijn die we zijn. Na elke Deputatenvergadering meldden zich steeds weer nieuwe kiesvereeningen aan, nam onze pers een hooger vlucht, werd op de meetings weer dapper gestreden, boden zich meer agenten aan, om de actie bij de stembus door te zetten. En deze actie werkte daarom zoo uitnemend, omdat ze aan de Deputatenvergadering haar eenheid dankte en, dank zij de daar ontstoken geestdrift, heel 't land door werkte met een verhoogd exponent.

Saul was de man van de technische *reflectie*. Hij ried David om zijn, Sauls, wapenrusting aan te trekken. Anders zou hij tegen den gepantserden Goliath niet bestand zijn.

Maar David trok die wapenrusting juist uit, en trok tegen Goliath op in den naam des Heeren.

Dàt was de uiting van het *instinctieve* leven.

En daarom, niet in het volgen van Sauls reflectie, maar in het volgen van Davids voorbeeld ligt voor onze antirevolutionnaire partij haar kracht.

V.

Het hoofddoel, dat in de statuten van het Centraal-Comité is aangegeven, is „de eenheid van richting onder de antirevolutionairen te bevorderen”. Het was niet genoeg, dat we onder de kiezers wierven en de kiezers, die zich om onze banier schaarden, organiseerden. De aldus georganiseerde kracht, die vanzelf leiden moest tot het afvaardigen van antirevolutionairen naar de Tweede Kamer der Staten-Generaal, behoorde, om doeltreffend te zijn, „de eenheid van richting te bevorderen”.

Men wist in 1878 uit hetgeen toen in de twintig jaren sinds 1857 achter ons lag, hoezeer gedurig tweespalt onze kracht gebroken had. Eerst de strijd van Groen tegen Van der Bruggen, toen in '69 de strijd tusschen Groen en Peets, en daarna de strijd tusschen Groen en de Kamerclub, die uitliep op het candideeren van het bekende drietal. Voor oogen zag men, hoe onder andere partijen gedurig gelijk element van splitsing opkwam. Onze volksaard neigde, blijkens de historie, steeds tot divergentiën. En het scheen uit dien hoofde, vooral voor een

politiek nog weinig ontwikkelde groep, dringend noodzakelijk, op zekere „eenheid van richting” aan te sturen.

Als eerste middel om dit doel te bereiken, is toen een *program van beginselen* vastgelegd en heeft men dit aanvaard als den grondslag, waarop elke kiesvereëning zich had te plaatsen. Maar hiermede was men er nog niet. Een program van beginselen kan slechts algemeene formuleering geven, en in de practische politiek komt het niet op de formuleering van het algemeene, maar op de toepassing der beginselen in het concrete aan.

Voor elke groote verkiezing, die het bijeenkomen der Deputatenvergadering noodzakelijk maakte, moest daarom een *program van actie* worden vastgesteld. Het concept hiervan werd door het Centraal-Comité ontworpen. Het werd weken vóór de Deputatenvergadering aan alle kiesvereëningen toegezonden. Deze vergaderden hierover en zonden schriftelijk haar opmerkingen en bedenkingen in. Met die ingekomen bedenkingen voor zich, onderwierp het Centraal-Comité het concept aan een tweede lezing, en zoo eerst werd het als definitief concept ter vergadering ingediend.

Voorafgaande consultatie der kiesvereëningen was hierbij noodzakelijk, omdat uiteraard een vergadering, die al spoedig tot over de duizend aangroeide en in één dag moest afloopen, zich niet leent tot ampel debat over drie, vier gewichtige punten, die op zulk een program van actie plegen voor te komen. In de Kamer redeneert men over één enkel punt soms dagen lang in een gezelschap, dat meest niet ver over de 80 leden loopt. Op conferenties van mannen van het vak gaat ten minste heel een dag zoek met de bespreking van een enkel punt, al zijn er nog geen halfhonderd deskundigen opgekomen. Het sprak alzoo vanzelf, dat het volstrekt onmogelijk was, op een vergadering, waar soms twee duizend leden samen waren, een geregelde discussie over drie, vier punten te gelijk te doen plaats hebben, en dat te minder, waar er voor inleidend woord, stemmingen als anderszins, nog zulk aanmerkelijk deel van den korten tijd afging. In verband hiermee is het ook zeer de vraag, of het program van actie voortaan niet nog soberder zal zijn in te richten en zich niet uitsluitend zal moeten bepalen tot het uitlokken van zulke beslissingen, die de grens van de „instinctieve wijsheid” in niets overschrijden. Voor de verdere uitwerking en verbijzondering zal dan het houden van conferenties aanbeveling verdienen in beperkten kring en in hoofdzaak van deskundigen. Allicht ontsluit de ondernomen herziening der statuten hiervoor een weg.

Met het vaststellen van een program van actie was men er intuschen nog niet. Eenheid van richting onder de kiezers en in de pers bracht ons nog niet, waar we zijn moesten. Het einddoel was toch, om in de Tweede Kamer een stel mannen te brengen, die op het regeeringsterrein de overtuiging van de antirevolutionaire partij vertolkten. Daarbij nu mocht niet langer het pijnlijk schouwspel worden geboden, dat reeds zoo lang de kiezers ontmoedigd en ontzenuwd had, van zeg tien antirevolutionaire Kamerleden, waarvan bij een gewichtige stemming vijf *voor* en vijf *tegen* stemden en alzoo feitelijk alle stembusactie doelloos maakten. Toch moest men op dit punt uiterst voorzichtig te werk gaan. De schijn zelfs mocht niet worden aangenomen, alsof men aan de Kamerleden een *mandat impératif* meegaf. Uit wederzijdsche geheel vrije overtuiging moest het accoord tusschen kiesvereniging en candidaat opkomen. Al wat men daarom eischte was, dat de eventueele candidaat *zijn* overtuiging uitsprak. Wat men niet wilde en bestreed, was het candideeren van dusgenaamde „mannen van vertrouwen”. Men weigerde een *sfnx* te candideeren. De candidaat moest zich daarom *uitspreken*, hoe hij op 't oogenblik der candidaatstelling dacht over de onderwerpen die op het program van actie voorkwamen. En alleen, zoo bleek, dat de candidaat èn met het program van beginselen èn met het program van actie accoord ging, kwam men voor hem op. Bij kleine verschillen was men zoo toegeeflijk mogelijk, en, eenmaal gekozen, was het Kamerlid vrij om, zoo wat ook wijziging in zijn overtuiging bracht, bij het uitbrengen van zijn stem alleen aan conscientie-overtuiging gebonden te zijn. Accoord werd alleen verlangd op het oogenblik van de candidaatstelling. En dit stelsel werkte zoo uitnemend, dat sinds dien tijd een club zich vormen kon en het tegen elkaar instemmen bij gewichtige beslissingen, vroeger bijna regel, onder de leden van onze club zoogoed als niet meer is voorgekomen. De antirevolutionaire club bezat „eenheid van richting”.

Eerst de coalitie met de Christ.-historischen en de Roomsch-Katholieken heeft de kracht van deze aldus in elkaar zittende organisatie van onze partij eenigermate verzwakt. Aanvankelijk gold het ingevolge Art. 21 van ons Program van beginselen als vaste regel, dat we in alle districten bij eerste stemming uitkwamen met eigen candidaten, en het lijdt geen twijfel, of dit geeft voor elke goed georganiseerde partij steeds de sterkste positie. Overleg met andere partijen was daarom van meet af wel toegelaten, maar nooit anders dan op vast accoord kon tot samenwerking besloten worden, een accoord, dat dan in dien zin be-

doeld was, dat men met die andere partijen samen op zou trekken voor een zelfde program. Op den duur echter bleek, dat dit te veel voeten in de aarde had, en zoo is dan allengs de nu meest toegepaste practijk in zwang gekomen, dat elke partij onder haar eigen program optrekt en dat men de gecoaliseerde partijen in geen enkel opzicht bij het stellen van haar eigen candidaten bemoeilijkt, maar de samenwerking zoekt in zekere verdeling der districten. Natuurlijk brengt dit het nadeel met zich, dat in de afgestane districten onze eigen partij een allengs minder principieel karakter aanneemt en in haar organisatie allicht verslapt. Toch zal, althans in den eersten tijd, bij deze nieuwe wijze van samenwerking moeten volhard worden. Het landsbelang gaat boven het partijbelang. Waar alleen op moet worden aangehouden is, dat elk der gecoaliseerde partijen in de Kamer naar haar georganiseerde sterkte onder de kiezers vertegenwoordigd zij. Ook zou misschien te overwogen zijn, of men, door bij toerbeurt elkander de districten toe te deelen, het gevaar van eigen verslapping in het afgestane district niet zou kunnen voorkomen.

